

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Історичний факультет

Кафедра археології та етнології України

Дипломна робота

спеціаліста

На тему: «Етнографія молдован Буджака в історіографії»

«Ethnography of Budjak` Moldovans in historiography»

Виконав: студент денної форми навчання

Спеціальності 7.02030202 Етнологія

Тудоран Андрій Іванович

Керівник д.і.н., проф. Кушнір В.Г.

Рецензент к.і.н. Агафонова Т.А.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 9 від «25» листопада 2016 р.

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № 3 від «26» травня 2016 р.

Оцінка вмінно / A / 90
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бал)

Завідувач кафедри

Синько Світлана О.В.

Голова ЕК

Синько Світлана О.В.

Одеса – 2016

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Етнографія молдован Буджака у дослідженнях XVII – першої половини XX ст.....	8
Розділ 2. Етнографічні дослідження та тематика молдован Буджака другої половини XX ст. – початку XXI ст.....	17
Розділ 3. Вивчення етнографії молдован Буджака в Одеському національному університеті.....	42
Розділ 4. Внесок національно-культурних організацій у дослідження етнографії молдован Буджака.....	49
Висновки.....	82
Список джерел та літератури.....	86

ВСТУП

Україна є однією з держав світового співтовариства з яскравим етнічним складом населення. При всьому розмаїтті її національного складу, представники кожного етносу складають невід'ємну частину народу України.

В процесі становлення нових національних державних утворень досить актуальним є питання національних меншин: їх минулого, місця в розбудові держави, суспільно-політичних процесах країни. Від його вирішення залежить, чи стануть представники інших етнічних груп свідомими й активними громадянами держави, чи будуть сприймати її як Батьківщину, віддавати свої сили для її та свого процвітання. З іншого боку стабільність політичного життя країни повною мірою залежить також від державної політики стосовно національних меншин. На наш погляд, саме тут першорядну роль відіграє оптимальне поєднання інтересів різних етнічних груп з інтересами державного будівництва.

Характер сучасних етнокультурних процесів в Україні значною мірою зумовлюється взаєминами народів у минулому, рівнем їх соціально-економічного та культурного розвитку. Пізнання минулого та сучасного народів, особливо споріднених територіально, дозволяє краще визначити роль і місце власного народу в колі інших.

Сьогодні Буджак – це історико-етнографічний район на півдні України, яка розташована між гирлами Дунаю, Дністра та Чорним морем. За своїм національним складом, Буджак є одним з найстрокатіших регіонів у країні – тут компактно проживають українці, росіяни, болгари, молдаване/румуни, гагаузи та ін.

Враховуючи колоритну різноманітність складу населення и маловивчену історію регіону, не кажучи вже і про етнографічну складову – всі ці фактори в загалом вплинули на вибір теми нашого дослідження.

Разом з тим даний регіон мало привертав увагу дослідників. Нами знайдено лише невелику кількість друкованих праць, присвячених етнографії молдован Буджака, та і Бессарабії в загалом. В них переважно йде мова про історію заселення, походження назви, міжетнічні зв'язки та дослідження окремих аспектів культури.

Актуальність вибраної теми підсилюється можливістю зібрати та вперше систематизувати загальні роботи з етнографії молдован краю, з'ясувати ступінь наукової розробки проблеми етнографії молдован Буджака. Все це в цілому й зумовило вибір теми нашої кваліфікаційної роботи.

Мета нашого дослідження полягає в тому, дослідити та систематизувати деякі праці наукових дослідників громадських та освітянських організацій, присвячених дослідженню в області етнографії молдован краю, зробити відповідні висновки, які б забезпечили створення сприятливих умов для всебічного розвитку молдован в сучасній Українській державі.

Об'єктом дослідження є молдавська етнічна група Півдня України - історичного регіону Буджак.

Предметом роботи є історіографія молдован Буджака - результати етнографічних досліджень, відображені в працях як окремих дослідників так і громадських організацій.

Хронологічні рамки нашої роботи охоплюють період з XVII до XXI століття.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Буджаку в межах державного кордону України з Молдовою та Румунією.

Буджак почали освоювати ще з давніх часів. В античні часи він був заселений фракійськими племенами. До початку епохи Середньовіччя регіон заселяли скіфи, готи, гуни, слов'яни, болгари та ін. В IX – X ст. Буджак входив спочатку до складу Болгарського царства, згодом (за правління князя Святослава) до складу Київської русі та пізніше – Галицько-Волинського князівства. З поч. XIII ст. тут почали оселятись татари. Починаючи з XIV до

кінця XV ст. Буджак – частина Молдавського князівства. В кінці XV століття в Буджак проникають війська Османської імперії, та територія становиться від неї залежна аж до 1812 року, доки згідно Бухарестського мирною угодою не відходить до Російської імперії. В 1918 – 1940-х рр. – під владою Румунії. Вже після закінчення Другої світової війни Буджак відходить остаточно до складу Ізмаїльської області Радянського Союзу, а згодом, після її розформування – до Одеської.

Етнографія молдован Буджака не має узагальнюючого твору, однак окремі питання були відображені в різних дослідженнях. Саме наукові праці цих дослідників стали безпосереднім джерелом нашої кваліфікаційної роботи, а саме: «Молдовани України» В.Статі (представник Всеукраїнської національно-культурної асоціації молдован) [40], у якій в розділі «Молдаване Бессарабії/Буджака» висвітлено основні результати досліджень в галузі вивчення етнографії молдаван півдня України, досліджується історія переселення молдован на південні території України, аналізується ступінь наукового дослідження організації в області етнографії Буджаку, з залученням румунських та молдавських джерел; Драганов П. (представник досліджень та розробок Імператорської публічної бібліотеки та Санкт-Петербурзького університету) [3] та П. Шорніков [32] – матеріали етнографічних досліджень півдня Бессарабії поч. XX ст. (представник Тираспольського університету ім. Т.Г.Шевченка); С.В. Паламарчук [25] «Забута земля: історична область Бессарабія» - дослідження історії Буджаку та періоду заселення краю (представник Ізмаїльського історико-краєзнавчого музею та ІГПУ). Джерельна база нашого дослідження різноманітна працями відомих дослідників свого часу: Г. Л. де Боплан [1], Защук А. [4] Клаус А. [5] Б.П. Хашдеу [11], З. Арборе [7], Д.Кантемир (дослідження проведені за ініціативою урядів держав, матеріали з опису краю та місцевого населення) [8-9]. Особливу увагу заслуговують праці, які присвячені дослідженню окремої етнічної групи: Кіссе А.І (Асоціація Болгар України) [23], Статі В. (Всеукраїнська національно-

культурна молдавська асоціація) [29], Губогло М.(представник РАН) [16], Пригарін О.А.(ОНУ) [28], Фетеску А.С. (Всеукраїнська національно-культурна молдавська асоціація) [35]. Дослідження, які містять історичні дані з приводу історії та засвоєння краю - праці Йорга Н. [36], Ністора І. [38], Кіртоаге І. [33] (румунські та молдавські історики, представники Кишинівського, Бухарестського та Ясського університетів). Праці Данильченко О.П. [17] та Наулко В.І. [24] (Національна академія наук України), з приводу міжетнічних зв'язків та історії етнічних груп півдня України дали нам змогу доповнити дослідження даними про сучасний етнополітичний стан півдня Одещини. Також слід зазначити і наступні праці, які в основному орієнтовані на дослідження окремих аспектів з етнографії краю (термінологія спорідненості, переселення, заселення та ін.) -- Шабашова А.В. (ОНУ, вивчення термінології систем спорідненості) [31], Дзибель Г.В. [18], Кабузан В.М. (Інститут історії АН СРСР, етнодемографічні статистичні дослідження) [20], Червенков Н. [30] (Софійський університет) , Чобану Шт. [34] (Кишинівський державний університет), Державін М.С. (АН СРСР; вивчення історії болгарських переселенців півдня України) [2], Бачинський А.Д. [14] (ОНУ; козацько-селянське заселення Придунав'я). Більш детальний аналіз та критика праць представлено нами у розділах.

Також слід зазначити, що в майбутньому, продовжуючи тематику даного дослідження, окремою його сторінкою може стати праці зарубіжних дослідників, особливо румунських. Також, необхідно звернути увагу на відсутність етнографічного матеріалу турецького, до російського періоду. Необхідно залучити також дані турецьких архівів для доповнення матеріалу з етнографії краю та введення в науковий обіг, незважаючи на малодоступність з відомих нами обставин.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в тому, що узагальнений фактичний матеріал з історії та етнографії молдован Буджака може бути використаний при підготовці узагальнюючих праць з історії

України, міжнаціональних та міжнародних відносин, при викладанні навчальних та спеціальних курсів з названих дисциплін.

Дипломна робота обсягом 88 сторінок, складається з вступу, чотирьох розділів, висновків (включаючи висновки до кожного розділу), списку джерел та літератури (40 пунктів).

У вступі обґрунтовано вибір теми та її актуальність, хронологічні рамки і територіальні межі, сформульовано основну мету і завдання, наукову новизну і практичне значення кваліфікаційного дослідження.

У першому розділі нами досліджено етнографію молдован Буджака в працях істориків-дослідників XVII – початку XX ст.: Г.Л. де Боплана, Скальковського А. (представника Одеського товариства історії та старожитностей), Защука А., Клауса А., Драганов П. (матеріали описового та статистично-демографічного характеру).

У другому розділі нами проаналізовано праці дослідників XX та поч. XXI ст.: Кабузан В., Анцупов І., Наулко В., Шорніков П., представників радянської історіографії, та Губогло М. – представника Інституту етнології та антропології РАН. Також в розділі досліджується діяльність румунської культурної організації «ASTRA».

Третій розділ присвячений дослідженням науковців ОНУ ім. І.І.Мечникова, етнографів Пригаріна О.А, Кушніра В.Г. та Шабашова А.В.

У четвертому розділі ми проаналізували етнографію молдаван в працях представників двох національно-культурних асоціацій України – болгарській та молдавській (Статі В., Кіссе А.І.).

У висновках узагальнюється результати та підсумки проведеного дослідження, основні з яких виносяться на захист.

Крім вивчення заявленої теми, практичне значення даної роботи включає в собі оволодіння досвідом написання дипломної роботи та її публічного захисту.

ВИСНОВКИ

Історія та культура кожного народу – унікальне, неповторне та багатогранне явище. Це в повній мірі стосується і етнічних спільнот України. Згідно із постулатом, поширеним серед істориків та етнографів, той, хто знає лише один народ, не знає жодного. І справді, пізнання минулого та сучасного народів, особливо споріднених територіально, дозволяє краще визначити роль і місце власного народу в колі інших.

Представники молдавської національної меншини, однієї з найчисельніших в Україні, залишили помітний слід в історії їх другої батьківщини. Молдавські селяни зробили значний внесок у господарське освоєння та економічний розвиток Півдня України, зокрема Буджака, а також, були засновниками багатьох галузей сільського господарства.

Історія молдаван Буджака насправді ще не написана. Наукова традиція дослідження нараховує більше ста років, однак і сьогодні не видано жодної узагальнюючої праці, яка б охоплювала всю історію розвитку цієї етнічної групи (у взаємодії також з іншими народами цього краю) до сучасності. Це, дійсно трудомістке, завдання на сучасному рівні наукового знання під силу колективу спеціалістів істориків.

Дослідження історії молдаван Буджака, які історично стали одними з перших переселенців на землях південної Бессарабії, їх культури та побуту, виявилось осторонь від магістральних напрямків розвитку вітчизняної науки.

Територія Бессарабії включена, згідно з міжнародно-правовою угодою, до складу України в 1940 році, і з того часу є її частиною під назвою Українське Придунав'я. З кінця XIV до XVII ст. ці землі були відділені від українських етнічних земель східної частини Молдавії та материковими володіннями Кримського ханства. Вони спочатку входили до складу Молдавії, а з кінця XV ст. – Османської імперії і, частково, Криму та його сателітів до початку другого десятиріччя XIX століття. З початку XIX століття землі входять до складу

Російської імперії (Бессарабська губернія), після Першої Світової і до початку Другої – Румунії. Ці держави безпосередньо вплинули на формування краю та його культурний розвиток, в частості – і на молдавську етнічну групу. Одне з наших пріоритетних завдань як етнологів – прослідити цей вплив на етнокультурну атмосферу краю на протязі багатьох століть, безпосередньо проаналізувати вже існуючі етнографічні дослідження. Ми, в частості, зосередились на дослідження етнографії молдован Буджака.

Таким чином, дослідивши матеріал з історії краю (Кантемир Д., Костін М., Паламарчук С., Статі В.), статистики (Защук А., Клаус. А, Скальковський А., Кабузан В.М.), культури (Губогло М., Арборе З., Пригарін О., Кушнір В.Г., Шабашов А.В., Шорніков П., Драганов П., Кіссе А.І., Статі В.) можна зробити висновки:

1) Перед нами була поставлена мета – дослідити ступінь наукової розробки дослідження з етнографії молдован Буджака за ХХ – ХХІ сторіччя. Зібрати, проаналізувати та систематизувати отриманий матеріал – дуже тяжка та масивна праця. Адже матеріал різноманітний – від історичних описів, власне унікальних досліджень самих авторів, до узагальнюючих праць з етнографії, опису культури та побуту тієї чи іншої етнічної групи в даному регіоні.

2) На превеликий жаль нам не вдалося зібрати багато матеріалу з приводу діяльності організації «ASTRA» в південній Бессарабії. Однак, слід зауважити, що у свій час асоціація почала вивчати всесторонньо історію та культуру різних етнічних груп того часу в Буджаку. І це в умовах окупації та націоналізованої румунської політики. Організувавши безліч експедицій, було зібрано багато цінного матеріалу, який, на превеликий жаль та через відомі обставини не представляються можливими до вивчання. Можливо у майбутньому, організувавши подібні експедиції та польові дослідження, буде можливо зібрати матеріал по сучасності, і з допомогою даних архівів організації провести етнографічний аналіз.

3) За незначної наявності потрібного матеріалу дослідження має «фрагментарний» характер. При складанні кваліфікаційної роботи були задіяні матеріали з історії Бессарабії, походження назви «Бессарабія/Буджак», матеріали досліджень представників культурних асоціацій (Статі В. та Кіссе А.І.), та матеріали етно-політичного характеру початку ХХ століття (Драганов П. та П. Шорніков).

4) Дослідження не претендує на вичерпне висвітлення проблематиці, обмежується тільки дослідженням окремих аспектів (епізодів з історії, взаємодії різних етнічних груп) етнографії молдован Буджака.

Дана праця – результат зібрання та систематизації вже існуючого матеріалу (вагомого для порівняльного аналізу) з етнографії молдован Буджака.

5) Також слід зазначити, що в майбутньому, продовжуючи тематику даного дослідження, окремою його сторінкою може стати праці зарубіжних дослідників, особливо румунських (молдавських) та болгарських, чії етнічні групи є одними з найчисельніших в Буджаку. Особливо треба звернути увагу на відсутність етнографічного матеріалу турецького періоду. Необхідно залучити також дані турецьких архівів для доповнення матеріалу з етнографії краю та введення в науковий обіг, незважаючи на малодоступність з відомих обставин.

6) З приводу асоціації хотілось б наголосити на те, що окрім існуючих праць болгарської та молдавської асоціації слід залучити до етнографічної діяльності не менш чисельніших представників інших етнічних груп півдня Одещини – гагаузів, росіян, албанців та ін.

7) Також слід зазначити, що спеціальні роботи вчених-дослідників не розглядали діяльність громадських або освітніх організацій. Вони містять суто погляди та доробки самих вчених, які були представниками тієї чи іншої організації.

Таким чином, оцінюючи стан етнографії молдован Буджака в історіографії, варто зауважити, що в основному тематика переселення молдавського народу на Південь України і різноманітні зв'язки українського та

молдавського етносів були предметом наукових робіт. Однак, дослідження економічного, політичного та культурного розвитку молдавської національної меншини Півдня України (зокрема Буджака) істориками майже не проводились. Це зумовлювалось недостатньою увагою дослідників до вивчення даної проблеми та обмеженістю джерельної бази. Перспективним видається дослідження багатовікових економічних, політичних та культурних зв'язків українського та молдавського народів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Боплан Г. Л. *Опис України* / Гійом Левассер Боплан. – К. : Наукова думка, 1991. – 250 с.
2. Державин Н.С. *Болгарские колонии в России (Бессарабская, Херсонская и Таврическая губернии)* / Н.С. Державин. - София, 1914. – Кн. XXIX – 345 с.
3. Драганов П. *Народонаселение Бессарабии (записки Драганова)* / П. Драганов // Русин. – Кишинев : «Русь», 2009. – С. 6 – 62.
4. Защук А. *Описание Бессарабской области* / А. Защук. – СПб., 1854. – 124 с.
5. Клаус А. *Наши колонии* / А. Клаус. – СПб., 1869. – 207 с.
6. Скальковский А. *Опыт статистического описания Новороссийского края. Часть 1. География, этнография, народонаселение Новороссийского края* / А. Скальковский. – Одесса, 1850. – 287 с.
7. Arbore Z. *Basarabia în secolul XIX* / Z. Arbore. – Bucureşti, 1898. – 364 p.
8. Cantemir D. *Cronicarul vechimei a romano-moldo-vlahilor* / D. Cantemir. – Bucureşti : Mioara, 2001. – 84 p.
9. Cantemir D. *Descrierea Moldovei* / D. Cantemir. – Bucureşti, 1973. – 374 p.
10. Costin M. *Letopiseţul ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace* / Miron Costin. – Chişinău, 1972. – 242 p.
11. Haşdeu B.P., *Etymologicum magnum Romaniae, vol. II* / B.P. Haşdeu. – Bucureşti 1976. – 312 p.
12. Rossetti F. *Monografia oraşului Ismail* / F. Rosetti. – Ismail: Tipografia I.Roitman, 1934. – 86 p.

ЛІТЕРАТУРА

13. Анцупов И. *Крестьяне Левобережного Поднепровья в дореформенный период* / И. Анцупов. – Кишинев : Flacăra, 1990. – 164 с.
14. Бачинский А.Д. *Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовий Дуная в XVIII – начале XIX вв.* / А.Д. Бачинський // Ежегодник аграрной истории Восточной Европы за 1964 год. – Кишинев, 1966. – С. 56 – 81.

- 15.Гросул Я. Крестьяне Бессарабии (XVII – XIX вв.) / Я. Гросул. – Кишинев : Карта Молдовеняскэ, 1956. – 651 с.
- 16.Губогло М.Н. Молдаване / М.Н. Губогло, В.А. Дергачев. – М., 2010. – 576 с.
- 17.Данильченко О. П. Етнічні групи півдня України / О.П. Данильченко. – К. : Сокіл, 1993. – 276 с.
- 18.Дзибель Г.В. Термин родства и система родства : лингвистический контекст в отношении к этнографическому / Г.В. Дзибель // АР. –1998. – Вып. 2. – С. 14 – 45.
- 19.Дмитриев Г. Г. Народонаселение Молдавии (За материалами переписи 1772 – 1773, 1774 и 1803 гг.) / Г. Г. Дмитриев. – Кишинев : Карта Молдовеняскэ, 1973. – 335 с.
- 20.Кабузан В. М. Народонаселение Бессарабской области на Левобережных районах Приднестровья (к. XVIII – XIX вв.) / В.М. Кабузан // Под ред. Зеленчука В. С. – Кишинев: Штиинца, 1974. – 335 с.
- 21.Кушнір В.Г. Народознавство Одещини / В.Г. Кушнір. – Одеса : Астропринт, 2008. – 230 с.
- 22.Кушнір В.Г. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини / В.Г. Кушнір, Н.О. Петрова. – Одеса : Астропринт, 2008. – 230 с.
- 23.Киссе А. И. Возрождение болгар Украины / А.И. Киссе. – Одесса : Optium, 2006. – 288 с.
- 24.Наулко В. І. Розвиток міжетнічних зв'язків на Україні / В.І. Наулко. – К. : Наукова думка, 1976. – 275 с.
- 25.Паламарчук С. В. Забута земля : історична область Бессарабія / С.В. Паламарчук. – Одеса : Астропринт, 2008. – 367 с.
- 26.Пригарин А. Отражение процессов формирования в исторической памяти группы русских старообрядцев на Дунае / А. Пригарин // Гуманитарная мысль Юга России. 2005. – С. 88 – 107.
- 27.Пригарин А. Русские старообрядцы на Дунае : формирование этноконфессиональной общности в конце XVIII – первой половине XIX вв. / А. Пригарин. – М. : Археодоксия, 2010. – 528 с.

28. Пригарин А. Материалы по Греко-болгарским переселениям из Румелии в Северное Причерноморье 1801 – 1806 гг. / А. Пригарин, Е. Самаритаки, В. Станко // Българите в Северното Причерноморие : Изследования и материали. – Т.9. – Одеса, 2006. – С.209 – 224.
29. Стати В. Молдаване : Историческое и этнополитическое исследование / В. Стати. – Кишинев, 2009. – 483 с.
30. Червенков Н. Българите от Украйна и Молдова. Минало и настояще / Н. Червенков, И. Грек. – София, 1993. – 231 с.
31. Шабашов А. В. До проблеми вивчення систем термінів споріднення Молдаван Буджаку / А. В. Шабашов // Етнологічні дослідження. – Одеса, 2012. – С. 3 – 15.
32. Шорников П. П. Молдавская общественность и русская печать в Бессарабии в 20-30-е гг. XX в. / П. П. Шорников // Бессарабский фронт. – Тирасполь, 2011. – 20 с.
33. Chirtoagă I. Evoluția semnificației teritoriale a noțiunii Basarabia / I. Chirtoagă // Revista de istorie a Moldovei. – Chișinău, 1994. – P.5 – 20.
34. Ciobanu Șt. Unirea Basarabiei. Studii și documente / Șt. Ciobanu. – Chișinău, – 1993. – 203 p.
35. Fetescu A. S. Cu sufletul alături de patria istorică / A.S. Fetescu // Țara Moldovei. – 9.01.2007. – P. 15 – 31.
36. Iorga N. Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe / N. Iorga. – București, 1999. – 420 p.
37. Istoria României în date. – București, 1992. – 96 p.
38. Nistor I. Istoria Basarabiei / I. Nistor. – Chișinău, 1991. – 375 p.
39. Petrescu D. Budgeacul. Studiu geografie, istorie, economie și cultural / D. Petrescu. – București, 1941. – 161 p.
40. Stati V. Moldovenii din Ucraina / V. Stati. – Odesa, 2009. – 534 p.

